

	แผนการสอน	รหัสรายวิชา 01-440-308	
	ระบบและโครงสร้างผลึกของโลหะ	บทเรียนที่	23
		เวลา	75 นาที

- จุดประสงค์** 231 บอกประเภทของผลึกของสารทุกชนิด
 232 จัดประเภทของผลึกโลหะ
 233 ระบุรายละเอียดของผลึกโลหะ

โครงผลึกและเซลล์หน่วย

เนื่องจากโครงสร้างของโลหะประกอบด้วยผลึกที่มีแบบเหมือนกันเรียงต่อเนื่องกัน ถ้าเราเชื่อมระยะระหว่างอะตอมทั้งหลายใน 3 มิติ เราเรียกโครงข่ายนี้ว่า space lattice พิจารณา space lattice ที่มีปริมาตรน้อยที่สุดเรียกว่า หน่วยเซลล์ (unit cell) ดังนั้น ในการศึกษาผลึกทั้งก้อน จึงใช้หน่วยเซลล์เป็นตัวแทนของผลึกได้

การอธิบายหน่วยเซลล์ทำได้ดังนี้

a, b และ c เป็นความยาวของ

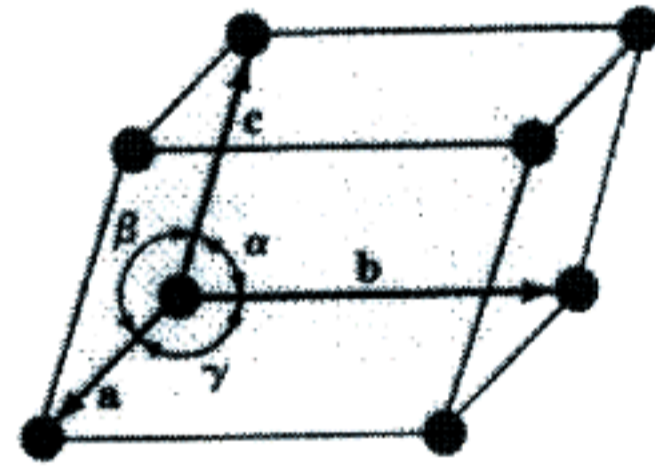
unit cell แต่ละด้าน

(Lattice constant, latic vector)

α เป็นมุมระหว่าง b & c

β เป็นมุมระหว่าง a & c

γ เป็นมุมระหว่าง a & b

ภาพ แสดง space lattice

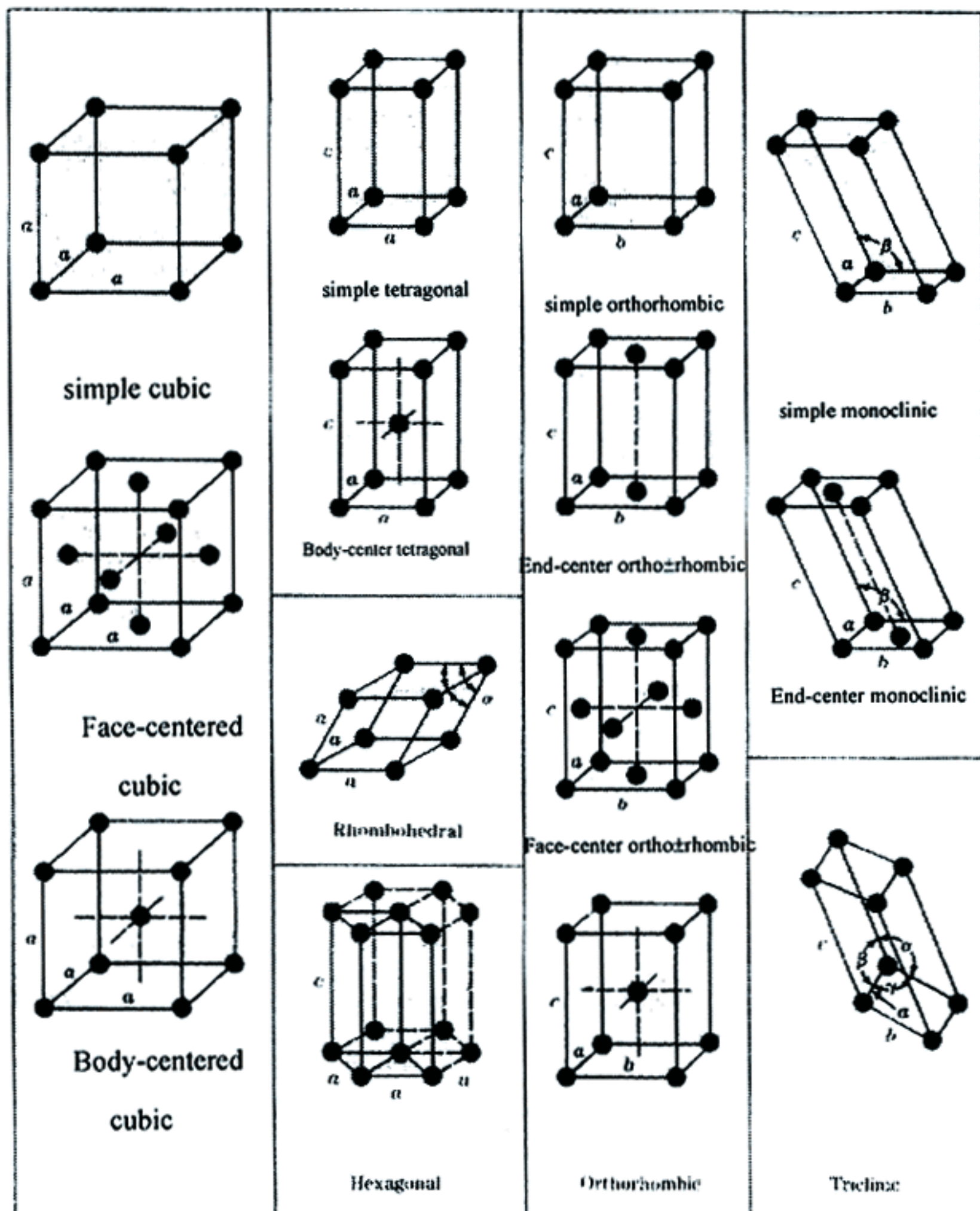
อาศัยด้านและมุมดังกล่าวเป็นตัวกำหนด สามารถแบ่ง space lattice ออกเป็น 7 กลุ่มย่อย ๆ ดังนี้

1. **Cubic system** มีด้านทั้งสามยาวเท่ากัน ($a=b=c$) มุมทั้งสามตั้งฉากซึ่งกันและกัน ($\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$) เช่น ทองแดง เหล็ก สารส้ม
2. **Tetragonal system** มีด้านยาวเท่ากันเพียง 2 ด้าน ($a = b \neq c$) ด้านทั้งสามตั้งฉากซึ่งกันและกัน ($\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$) เช่น ดีบุก SnO_2 , TiO_2 , NiSO_4
3. **Orthorhombic system** ด้านทั้งสามยาวไม่เท่ากัน ($a \neq b \neq c$) แต่ยังคงตั้งฉากซึ่งกันและกัน ($\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$) เช่น กำมะถันรอมบิก ไอโอดีน
4. **Monoclinic system** ด้านทั้งสามยาวไม่เท่ากัน ($a \neq b \neq c$) มีด้านสองด้านตั้งฉากกันแต่อีกด้านหนึ่งไม่ตั้งฉาก ($\alpha = \beta = 90^\circ \neq \gamma$) เช่น เกลือซึด ($\text{CaSO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$) กำมะถันโมโนคลินิก, KClO_3

5. **Triclinic system** ด้านทั้งสามยาวไม่เท่ากัน ($a \neq b \neq c$) ไม่มีด้านคู่ไหนตั้งฉากซึ่งกันและกันเลย เช่น K, จุนลี ($\alpha \neq \beta \neq \gamma \neq 90^\circ$)

6. **Rhombohedral system** ด้านทั้งสามยาวเท่ากัน ($a = b = c$) มุมทั้งสามเท่ากันแต่ไม่เท่ากับ 90 องศา ($\alpha = \beta = \gamma \neq 90^\circ$) เช่น พลวง สารหนู บิสมัท

7. **Hexagonal system** ด้านทั้งสองด้านยาวเท่ากัน และตั้งฉากกับด้านที่เหลือ ($a=b \neq c$) มุมระหว่างด้านที่เท่ากันมีค่า 120 องศา ($\alpha = \beta = 90^\circ, \gamma = 120^\circ$) เช่น สังกะสี แมกเนเซียม

ภาพ แสดง space lattice แบบต่าง ๆ

การจัดลักษณะหน่วยเซลล์ทั้ง 7 แบบ เป็นการจัดแบบกว้าง ๆ โดยดูจากโครงภายนอกที่จริงพบว่าภายในหน่วยเซลล์ของผลึกยังมีอะตอมไปอยู่ตามตำแหน่งต่าง ๆ ทำให้เกิดแบบของหน่วยเซลล์ที่ย่อย ๆ ออกไปอีก ตำแหน่งของอะตอมทำให้แบ่งลักษณะของหน่วยเซลล์ได้อีก 3 แบบดังนี้

1. **Body Center Cubic (b.c.c)** มีอะตอมที่ตรงมุมของหน่วยเซลล์ กับมีอะตอมอีกตัวหนึ่งที่จุดศูนย์กลางของหน่วยเซลล์

2. **Face Center Cubic (f.c.c)** มีอะตอมที่มุมของหน่วยเซลล์และมีอะตอมอยู่ที่กึ่งกลางของด้านทั้งหกของหน่วยเซลล์

3. **End Center Cubic (e.c.c)** มีอะตอมที่มุมของหน่วยเซลล์ และมีอะตอมอยู่ที่กึ่งกลางของด้านตรงข้ามกันคู่ใดคู่หนึ่ง

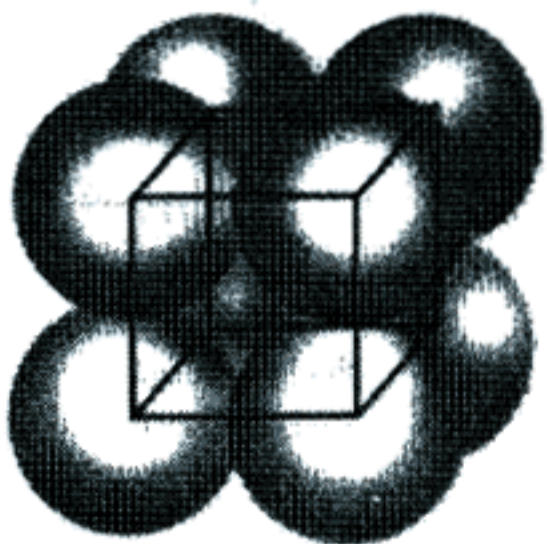
บราวเวียส (Bravias) ได้แบ่งโครงสร้างของหน่วยเซลล์ ซอยย่อยออกเป็น 14 แบบ ดังนี้

ระบบผลึก	แบบโครงสร้าง	จำนวน
1. Cubic	simple, f.c.c, b.c.c	3
2. Tetragonal	simple, b.c.c	2
3. Orthorhombic	simple, b.c.c, f.c.c, e.c.c.	4
4. Monoclinic	simple, b.c.c	2
5. Triclinic	simple	1
6. Rhombohedral	simple	1
7. Hexagonal	simple	1

นับว่าเป็นความโชคดีที่โลหะส่วนมากมีผลึก 3 แบบ คือ b.c.c, f.c.c และ c.p.h (Close packed hexagonal)

รายละเอียดของผลึกโลหะ

เราจะพิจารณาสมบัติแต่ละแบบดังนี้

ภาพ ผลึกแบบ Simple cubic

1. **Simple Cubic** เป็นผลึกที่มีลักษณะง่ายที่สุด การจัดอะตอมภายในผลึกเป็นการจัดที่พยายามทำให้อะตอมมีความแน่นมากที่สุด ใน 1 หน่วยเซลล์แบบนี้จึงมีจำนวนอะตอมได้ 1 อะตอมเท่านั้นจากภาพจะเห็นว่าที่มุมแต่ละมุมมีอะตอมอยู่เพียง 1/8 ของ ทรงกลม (เพราะที่เหลือะตอมนำไปใช้กับหน่วยเซลล์ข้างเคียง)

$$\text{รวมจำนวนอะตอม} = (1/8) \times 8 = 1 \text{ atom}$$

ให้ลูกบาศก์นี้มีความยาวด้านละ a หน่วย ถ้าคิดว่าอะตอมโลหะเป็นทรงกลมแข็ง รัศมีของอะตอมจะเป็น $a/2$ ถ้าต้องการทราบอัตราส่วนระหว่างปริมาตรของอะตอมทั้งหมดต่อปริมาตรของหน่วยเซลล์เรียกอัตราส่วนนี้ว่า p.f. (Packing Factor)

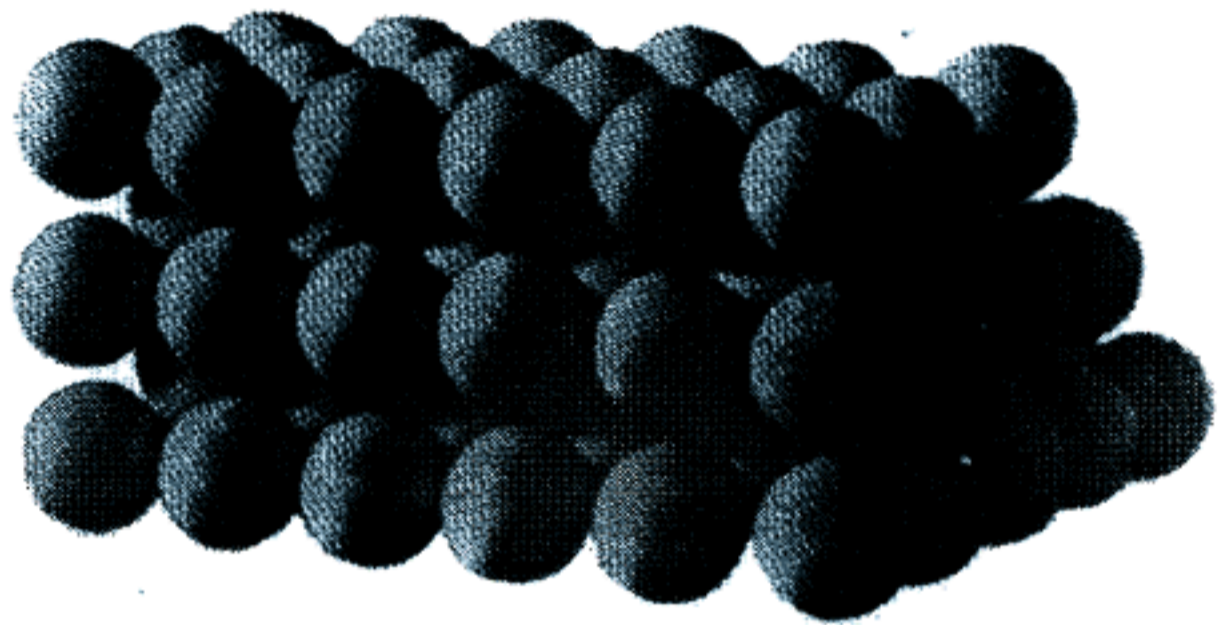
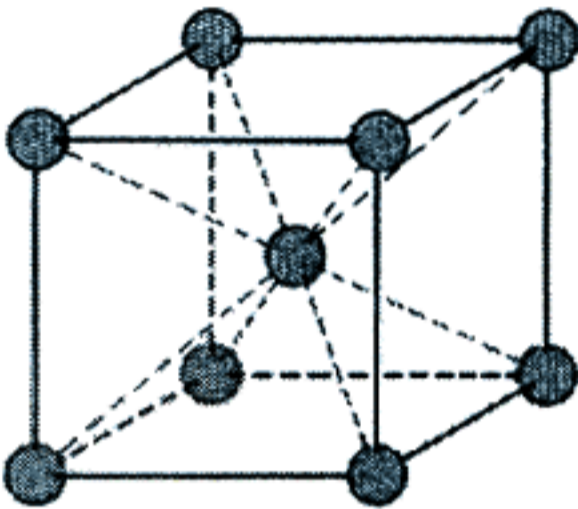
$$\text{ปริมาตรของอะตอม 1 อะตอม} = \frac{4\pi(a)^3}{3(2)^3}$$

$$\text{ปริมาตรของหน่วยเซลล์} = a^3$$

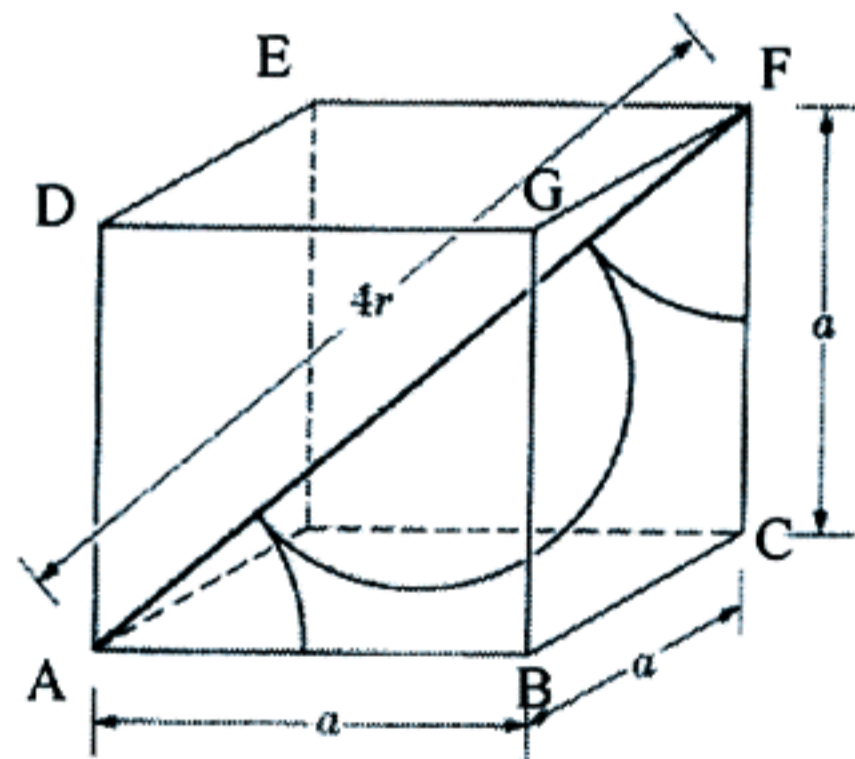
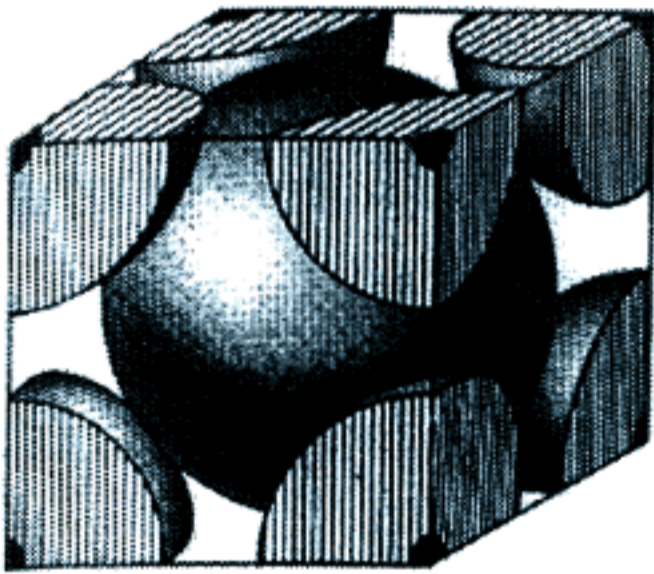
$$\text{p.f.} = \frac{\text{ปริมาตรของอะตอม}}{\text{ปริมาตรของหน่วยเซลล์}} = \frac{\pi}{6} = 0.52$$

จะเห็นว่าที่ว่างภายในลูกบาศก์มีค่านานั้นคือ การจัดตัวแบบนี้ทำให้หน่วยเซลล์ไม่แน่น โลหะจึงไม่จับตัวเป็นผลึกแบบ simple cubic

2. **Body Center Cubic** การจัดเรียงอะตอมแบบนี้จะมีอะตอมอยู่ที่มุมทั้งแปดและที่ศูนย์กลางลูกบาศก์ 1 อะตอม หน่วยเซลล์แบบ b.c.c จึงมีจำนวนอะตอม = 2

ภาพ ผลึกแบบ b.c.c

ให้ r เป็นรัศมีของอะตอม r จะยาวเป็น $a/2$ เหมือนกับ cubic ไม่ได้ เมื่อพิจารณาตามแนวทะแยงมุมของลูกบาศก์ เส้น AF ยาวเท่ากับ $4r$

$$\begin{aligned} AF &= \sqrt{AC^2 + CF^2} \\ &= \sqrt{(\sqrt{2}a)^2 + a^2} = \sqrt{3}a \end{aligned}$$

ดังนั้น รัศมีของอะตอมจึงเป็น

$$\begin{aligned} 4r &= \sqrt{3}a \\ r &= \sqrt{3}a/4 \end{aligned}$$

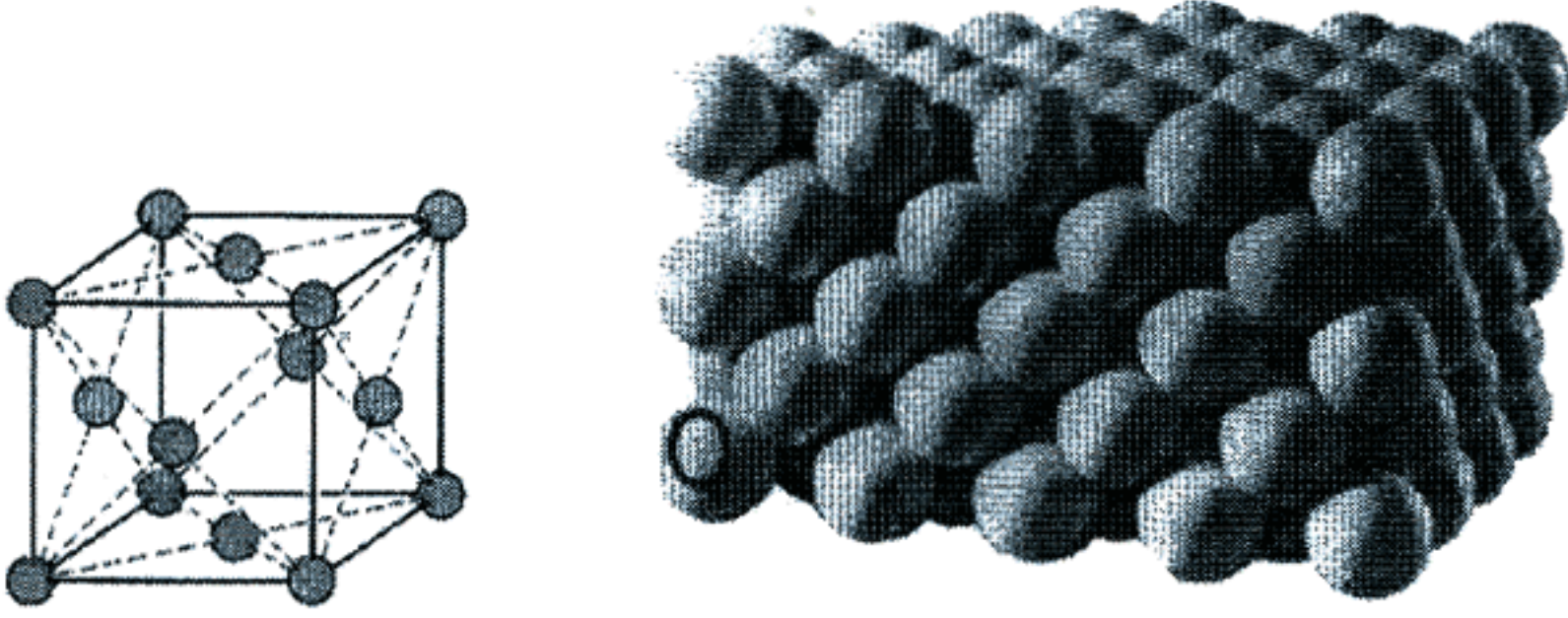
p.f. ของหน่วยเซลล์แบบนี้จะได้

$$= \frac{\left(\frac{4}{3}\right)\pi\left(\sqrt{3}\frac{a}{4}\right)^3 \times 2}{a^3}$$

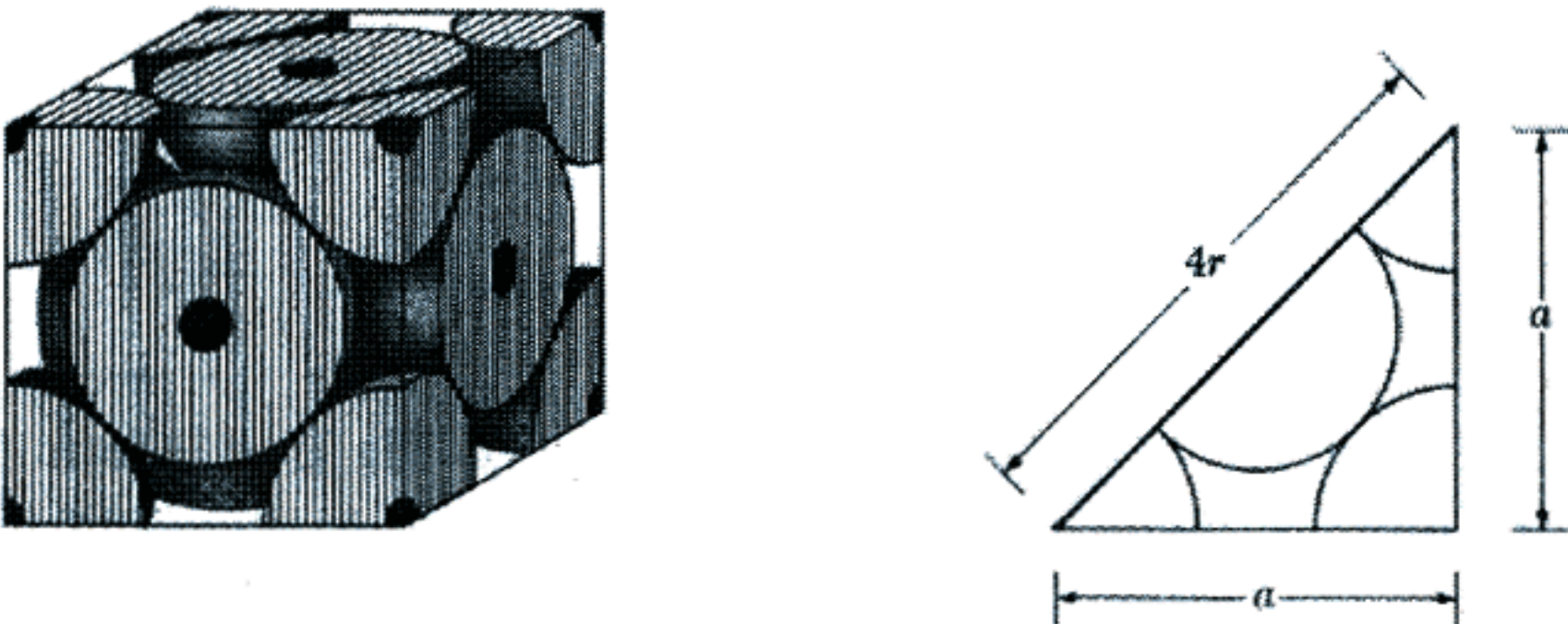
$$= 0.68$$

โลหะที่มีผลึกแบบนี้ ได้แก่ โครเมียม ทังสแตน alpha iron , delta iron, โมลิบดีนัม, แวนาเดียม, และ โซเดียม

3. Face Center Cubic

ภาพ ผลึกแบบ f.c.c.

จำนวนอะตอมของ f.c.c หาได้ดังนี้

- ที่กึ่งกลางของแต่ละหน้า มีครึ่งอะตอม มี 6 หน้า
= $(1/2) \times 6 = 3 \text{ atom}$
- ที่มุมแต่ละมุม มี $(1/8)$ อะตอม จำนวน 8 มุม
= $(1/8) \times 8 = 1 \text{ atom}$

รวมในหนึ่งหน่วยเซลล์มี 4 อะตอม

ให้ r เป็นรัศมีของอะตอม หาความสัมพันธ์ระหว่าง r กับ a จะได้ดังนี้

$$4r = \sqrt{2}a$$

$$r = \frac{\sqrt{2}a}{4}$$

p.f. ของหน่วยเซลล์แบบนี้

$$= \frac{\left(\frac{4}{3}\right)\pi \left(\frac{\sqrt{2}a}{4}\right)^3 \times 4}{a^3}$$

$$= 0.74$$

หน่วยเซลล์แบบ f.c.c อะตอมจะครองเนื้อที่ได้มากที่สุด อะตอมอยู่เบียดกันแน่นที่สุดในบรรดาหน่วยเซลล์แบบลูกบาศก์ทั้งสามแบบ

วิธีสอนและกิจกรรม	บรรยายและซักถาม	
สื่อการสอน	หนังสืออ้างอิง	9, 18, 21
	เอกสารประกอบ	เอกสาร โรเนียว
	วัสดุโสตทัศน	แผ่นใส และแผ่นภาพ โครงสร้างผลึก
งานที่มอบหมาย	แบบฝึกหัด	
การวัดผล	ตรวจแบบฝึกหัด	

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
ฟิสิกส์ 1(ภาคกลศาสตร์(	ฟิสิกส์ 1 (ความร้อน)
ฟิสิกส์ 2	กลศาสตร์เวกเตอร์
โลหะวิทยาฟิสิกส์	เอกสารคำสอนฟิสิกส์ 1
ฟิสิกส์ 2 (บรรยาย(	แก้ปัญหาฟิสิกส์ด้วยภาษา C
ฟิสิกส์พิศวง	สอนฟิสิกส์ผ่านทางอินเทอร์เน็ต
ทดสอบออนไลน์	วิดีโอการเรียนการสอน
หน้าแรกในอดีต	แผ่นใสการเรียนการสอน
เอกสารการสอน PDF	กิจกรรมการทดลองทางวิทยาศาสตร์
แบบฝึกหัดออนไลน์	สุดยอดสิ่งประดิษฐ์
การทดลองเสมือน	
บทความพิเศษ	ตารางธาตุไทย1) 2 (Eng)
พจนานุกรมฟิสิกส์	ลับสมองกับปัญหาฟิสิกส์
ธรรมชาติมหัศจรรย์	สูตรพื้นฐานฟิสิกส์
การทดลองมหัศจรรย์	ดาราศาสตร์ราชมงคล
แบบฝึกหัดกลาง	
แบบฝึกหัดโลหะวิทยา	แบบทดสอบ
ความรู้รอบตัวทั่วไป	อะไรเอ่ย ?
ทดสอบ)เกมเศรษฐี(	คติปริศนา
ข้อสอบเอนทรานซ์	เฉลยกลศาสตร์เวกเตอร์
คำศัพท์ประจำสัปดาห์	
ความรู้รอบตัว	
การประดิษฐ์ของโลก	ผู้ได้รับโนเบลสาขาฟิสิกส์
นักวิทยาศาสตร์เทศ	นักวิทยาศาสตร์ไทย
ดาราศาสตร์พิศวง	การทำงานของอุปกรณ์ทางฟิสิกส์
การทำงานของอุปกรณ์ต่าง ๆ	

การเรียนรู้การสอนฟิสิกส์ 1 ผ่านทางอินเทอร์เน็ต	
1. การวัด	2. เวกเตอร์
3. การเคลื่อนที่แบบหนึ่งมิติ	4. การเคลื่อนที่บนระนาบ
5. กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน	6. การประยุกต์กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน
7. งานและพลังงาน	8. การดลและโมเมนตัม
9. การหมุน	10. สมดุลของวัตถุแข็งเกร็ง
11. การเคลื่อนที่แบบคาบ	12. ความยืดหยุ่น
13. กลศาสตร์ของไหล	14. ปริมาณความร้อน และ กลไกการถ่ายโอนความร้อน
15. กฎข้อที่หนึ่งและสองของเทอร์โมไดนามิก	16. คุณสมบัติเชิงโมเลกุลของสสาร
17. คลื่น	18. การสั่น และคลื่นเสียง
การเรียนรู้การสอนฟิสิกส์ 2 ผ่านทางอินเทอร์เน็ต	
1. ไฟฟ้าสถิต	2. สนามไฟฟ้า
3. ความกว้างของสายฟ้า	4. ตัวเก็บประจุและการต่อตัวต้านทาน
5. ศักย์ไฟฟ้า	6. กระแสไฟฟ้า
7. สนามแม่เหล็ก	8. การเหนี่ยวนำ
9. ไฟฟ้ากระแสสลับ	10. ทรานซิสเตอร์
11. สนามแม่เหล็กไฟฟ้าและเสาอากาศ	12. แสงและการมองเห็น
13. ทฤษฎีสัมพัทธภาพ	14. กลศาสตร์ควอนตัม
15. โครงสร้างของอะตอม	16. นิวเคลียร์
การเรียนรู้การสอนฟิสิกส์ทั่วไป ผ่านทางอินเทอร์เน็ต	
1. จลศาสตร์ (kinematic)	2. จลพลศาสตร์ (kinetics)
3. งานและโมเมนตัม	4. ซิมเปิลฮาร์โมนิก คลื่น และเสียง
5. ของไหลกับความร้อน	6. ไฟฟ้าสถิตกับกระแสไฟฟ้า
7. แม่เหล็กไฟฟ้า	8. คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้ากับแสง
9. ทฤษฎีสัมพัทธภาพ อะตอม และนิวเคลียร์	

